

ตั้งกรมและวัฒนธรรม

บทที่ 1

บทนำ : สังคมและวัฒนธรรม

ก่อนที่จะกล่าวถึงเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ควรจะมีความเข้าใจเกี่ยวกับคำว่า “สังคม” (Society) และ วัฒนธรรม (Culture) ก่อน จากคำอธิบายคำสองคำนี้ ในวิชา สังคมวิทยา—มานุษยวิทยา จะทำให้ผู้ศึกษาเข้าใจถึงความหมายของคำนี้อย่างกว้าง ๆ ในการศึกษาวิชานี้ซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรมโดยตรง เพื่อจะได้มีความเข้าใจตรงกันเมื่อมีการกล่าวถึงคำสองคำนี้ จะทำให้สามารถเข้าใจและมองเห็นขอบเขตของคำนี้ ทั้งในเชิงภาพนิ่ง (Statics) และในเชิงเคลื่อนไหว (Dynamics)

สังคมคืออะไร

เราสามารถให้ความหมายของคำว่าสังคมอย่างกว้าง ๆ ได้ คือ “สังคม คือ กลุ่มคนหรือผู้คนที่มาอาศัยอยู่ร่วมกัน ณ บริเวณพื้นที่เดียวกัน ลักษณะอย่างหนึ่งของสังคมจึงเป็นกลุ่มที่ถือหน่วยเดียวกันในพื้นที่ (Spatial) ซึ่งมีการรวมกันอย่างมีระเบียบ มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันภายในกลุ่ม เป็นแบบบุคคลต่อบุคคล และบุคคลต่อกลุ่ม มีความผูกพันพึ่งพาอาศัยกัน มีความสนใจคล้าย ๆ กัน มีวิถีชีวิตร่วมกัน และมีความรู้สึกว่าเป็นกลุ่มเดียวกัน การอยู่ร่วมกันในสังคมเป็นไปอย่างถาวร”

ความหมายของสังคมที่กล่าวนี้ได้มีผู้ให้คำจำกัดความที่แตกต่างกันออกไปบ้าง บางท่านอาจกล่าวว่า สังคม คือ คนจำนวนหนึ่งไม่จำกัดเพศและวัยมารวมกันอยู่เป็นกลุ่มคน ซึ่งมีการสืบทอดกันเรื่อย ๆ นั้นหมายความว่า สังคมมีโครงสร้างที่ประกอบด้วยส่วนต่าง ๆ ซึ่งช่วยให้สังคมคงอยู่ได้ แม้ว่าแต่ละหน่วยที่ประกอบขึ้นเป็นสังคมนั้นจะล้มหายตายจากไปเรื่อย สังคมก็คงอยู่ต่อไปได้ และ ได้แก่ การมีสถาบันและวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง บางท่านอาจกล่าวว่า สังคมมักตรงกับความหมายของอาณาเขตทางการเมือง เช่น สังคมพม่า คือ สังคมของประเทศพม่า สังคมจีน คือ สังคมของประเทศจีน เป็นต้น นอกจากนี้ บางท่านยังได้ให้

ความหมายที่กว้างที่สุด โดยกล่าวว่า สังคม ได้แก่ ความสัมพันธ์ทางสังคมทั้งหมดระหว่างมนุษย์ต่อมนุษย์ โดยถือว่ามนุษย์ทั้งโลกอยู่ในสังคมเดียวกัน ไม่ว่าชาติใดศาสนาใดก็ตาม

ลักษณะโดยทั่วไปหรือหลักโดยทั่วไปแต่ละสังคมจะต้องมี คือ

1. **กลุ่มคน หรือผู้คนที่อาศัยอยู่ร่วมกันอย่างเป็นระเบียบในบริเวณพื้นที่หนึ่ง** ผู้คนเป็นสิ่งสำคัญ หากไม่มีคนแล้วจะเป็นสังคมมนุษย์ไม่ได้ และจำนวนคนจะต้องมีอย่างน้อยสองคนขึ้นไป จึงมีผู้กล่าวว่าสังคมที่เล็กที่สุด คือ สังคมครอบครัว ซึ่งประกอบไปด้วยสามีและภรรยาเท่านั้น โดยมีบุตรเป็นสมาชิกเพิ่มขึ้นทีหลัง หรืออาจมีมากกว่า จนเป็นหมู่บ้าน ประเทศ เป็นต้น

2. **ความสัมพันธ์และการปฏิสัมพันธ์ (Relationship and Interaction)** ผู้ที่อาศัยอยู่ในสังคมนั้นจะต้องมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ไม่ว่าจะทางตรงหรือทางอ้อม ซึ่งถือว่าเป็นเรื่องใหญ่จนมีผู้กล่าวว่า “สังคมวิทยาเป็นวิชาที่ศึกษาถึงความสัมพันธ์ของมนุษย์ในสังคม” เพราะความสัมพันธ์นี้เองที่ทำให้เกิดสังคมมนุษย์ขึ้นมา เป็นต้นว่า ความสัมพันธ์ของสามีและภรรยาที่มีต่อกันในเชิงยุคลวิติ (Two-way Communication) ซึ่งหมายความว่า สามีก็มีการกระทำต่อภรรยา เช่น ให้ความรัก ความอบอุ่น เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และความช่วยเหลือสนับสนุนทุกด้าน มีวิถีชีวิตไปในแนวเดียวกัน ในขณะที่เดียวกันภรรยาก็จะสนองตอบในลักษณะคล้ายกัน

ด้วยเหตุนี้ สังคมจึงประกอบไปด้วยคนที่มีความสัมพันธ์และมีการกระทำต่อกัน ทั้งในเชิงเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ความสัมพันธ์นี้ทำให้สังคมมีความมั่นคง และดำเนินลักษณะของความเป็นสังคมได้นาน

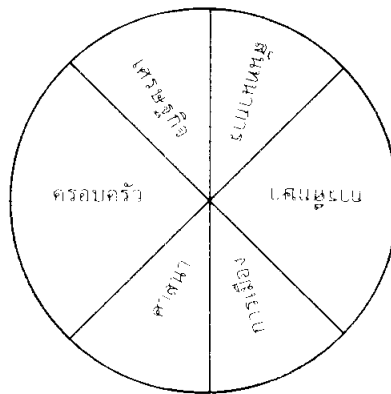
3. **ระบบและสถาบันทางสังคม** ระบบและสถาบันทางสังคมนี้นี้เกี่ยวเนื่องอย่างใกล้ชิดกับความสัมพันธ์ของคนในสังคม สายใยหรือตาข่ายของความสัมพันธ์ของคนในสังคมนี้นี้ ก่อให้เกิดเป็นระบบของความสัมพันธ์และสถาบันทางสังคมขึ้นมา ตัวอย่างเช่น ระบบความสัมพันธ์ที่เนื่องมาจากคนที่ทำหน้าที่เป็นแม่ค้ามีความสัมพันธ์กับลูกค้า ผู้ผลิตสินค้า ธนาคาร เจ้าของตลาด เพื่อนแม่ค้าด้วยกัน ความสัมพันธ์ดังกล่าวถ้าหากออกมาในเชิงการค้าการขาย เกี่ยวข้องกับการเงินการได้กำไรขาดทุน การผลิต การกระจายสินค้า และการบริโภคแล้ว ความสัมพันธ์ชุดนี้หรือระบบนี้ก็จะกลายเป็นสถาบันทางสังคมขึ้น ซึ่งนักสังคมวิทยาให้ชื่อว่า สถาบันทางเศรษฐกิจ ในขณะที่เดียวกันผู้คนจะต้องมีความสัมพันธ์กับประมุขของประเทศ รัฐบาล ผู้ว่าราชการจังหวัด นายอำเภอ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร แม้จะโดยตรงหรือโดยอ้อมก็ตาม ตลอดจนประเพณีปฏิบัติตามกฎหมายบ้านเมือง สายใยแห่งความสัมพันธ์ในแง่นี้จะกลายเป็นระบบความสัมพันธ์ขึ้น ระบบความสัมพันธ์แ่งนี้เราเรียกว่า สถาบันทางการเมืองและการปกครอง

สถาบันทางสังคมที่นักสังคมวิทยาได้จำแนกตามสายใยแห่งระบบความสัมพันธ์ของคนในแต่ละสังคม ดังนี้

- ก. สถาบันครอบครัว
- ข. สถาบันทางเศรษฐกิจ
- ค. สถาบันการเมืองและการปกครอง (การจัดระเบียบทางสังคม)
- ง. สถาบันศาสนา
- จ. สถาบันการศึกษาและการถ่ายทอดการเรียนรู้ทางสังคม (Socialization)
- ฉ. สถาบันสันตนาการ

ฉะนั้น หากจะมองภาพของคน ๆ หนึ่งที่อยู่ในสังคม คน ๆ นั้นจะต้องมีระบบของความสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ ในสังคม ดังรูปภาพ ดังนี้

ตัวบุคคลอยู่กลาง

ตามที่ได้อธิบายมาแล้วถึงความหมายของสังคม ซึ่งเน้นถึงความหมายทางรูปธรรม ซึ่งกล่าวถึงจำนวนคนที่อยู่ร่วมกันและดำรงชีวิตตามกฎหมาย ระเบียบวิธีที่ส่วนรวมกำหนด หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นการมองรูปสังคมเป็นแบบภาพนิ่ง (Static) โดยแท้จริงแล้วสังคมตามความหมายที่เป็นนามธรรมนั้น หมายถึง ระบบความสัมพันธ์ของบุคคลที่อยู่ร่วมกัน และมีการประพฤติปฏิบัติต่อกันตามกรอบที่ยอมรับร่วมกันอยู่ และกลายเป็นระบบของความสัมพันธ์ขึ้นนั้นเป็นรูปของสังคมแบบที่เป็นจริง มีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง (Dynamic) ฉะนั้นเมื่อมีการกล่าวถึงคำว่าสังคม ย่อมมีความหมายทั้งสองลักษณะไปพร้อมกัน

วัฒนธรรมคืออะไร

วัฒนธรรมมีความหมายกว้างขวางมาก มีผู้ให้คำนิยามแยกไปตามสาขาที่ตนได้เรียนรู้มา เช่น ให้ความหมายว่า วัฒนธรรม เป็นสิ่งตั้งงามและเป็นเลิศในสังคม เช่น ดนตรีที่มีความไพเราะ

เพราะพริ้ง ภาพวาดที่มีชื่อเสียง จิตรกรรมที่สวยงาม แบบแผนความประพฤติที่ได้รับการยอมรับจากคนในสังคม การกระทำถูกกาลเทศะ เป็นต้น ซึ่งความหมายในแง่นี้มักจะตรงกับ ความหมายของศัพท์ที่ว่า วัฒนธรรม แปลว่า ความเจริญ ฉะนั้นจึงมักจะมีผู้กล่าวถึงบุคคลที่มีรสนิยมสูง ประพฤติตนตามแบบฉบับอันดีงามของสังคมว่า เป็นผู้ที่มีวัฒนธรรม

วัฒนธรรม ในความหมายที่พูดกันดังกล่าวแล้วเป็นการแยกแยะพูดถึงเรื่อง หรือส่วนต่าง ๆ (Traits) ของวัฒนธรรมเท่านั้น ในทางสังคมศาสตร์ ความหมายของวัฒนธรรมมีขอบเขตกว้างขวางมาก ศาสตราจารย์เฮอริส โควิซส กล่าวไว้ว่า “วัฒนธรรม คือ ทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์สร้างขึ้น” (Culture is the man made part of The Environment) ซึ่งก็หมายความว่า วัฒนธรรมมีความหมายกว้างขวางเกินจริยศาสตร์ สุนทรียศาสตร์ และขนบธรรมเนียมประเพณีที่ได้กล่าวมาตั้งแต่ต้น

ที่ว่าวัฒนธรรมคือสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นคืออะไรบ้าง

ลองมาพิจารณาถึงคำจำกัดความที่นักมานุษยวิทยาส่วนใหญ่ให้ความหมาย

วัฒนธรรม คือ กระบวนการ หรือรูปแบบของความประพฤติทั้งหมดที่ได้มา อันได้แก่ แนวความคิด ค่านิยมหรือคุณธรรม และสิ่งทั้งหลายซึ่งเป็นมรดกทางสังคม ที่บรรพบุรุษของเราได้สะสมไว้และตกทอดมาถึงคนรุ่นต่อมาได้ โดยการเรียนรู้จากสัญลักษณ์นั้น ๆ

วัฒนธรรม หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่เป็นผลงานของกลุ่มคน เช่น ภาษา การทำเครื่องมืออุตสาหกรรม ศิลปะ วิทยาศาสตร์ กฎหมาย รัฐบาล ศิลธรรมและศาสนา เป็นต้น

วัฒนธรรม หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดจากการเรียนรู้ด้วยการสื่อสารต่อกัน ขนบธรรมเนียม จารีต และสถาบันต่าง ๆ

ฉะนั้น พอจะสรุปได้ว่า วัฒนธรรม ได้แก่สิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นทั้งหมด เป็นแบบแผนของพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้ ความรู้ ความเชื่อ ค่านิยม ทัศนคติ วิถีชีวิต ฯลฯ รวมทั้งผลผลิตของพฤติกรรมดังกล่าวด้วย สมาชิกในสังคมมีส่วนเป็นเจ้าของ และมีการถ่ายทอดต่อไปยังคนรุ่นหลัง นอกจากนี้ วัฒนธรรมจะมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ

จึงกล่าวได้ว่า วัฒนธรรม เป็นที่รวมของบรรทัดฐาน (Norms) ค่านิยม (Value) ความเชื่อ (Belief)

ความเชื่อ ได้แก่ ความคิดที่เกี่ยวข้องกับ “ความจริง” (Reality) เป็นความเชื่อที่เป็นมาตรฐานที่เราใช้ในการเข้าใจโลก เข้าใจคนอื่น เข้าใจตนเอง ระบบความเชื่อมักจะปรากฏอยู่ในศาสนาต่าง ๆ ในภาษิต ปรัชญา

ค่านิยม ค่านิยมจะเป็นเครื่องชี้แก่คนในสังคมนั้น ๆ ว่า อะไรพึงปรารถนา อะไรไม่อะไรดี อะไรชั่ว เช่น การเคร่งศาสนาเป็นสิ่งดี การมีระบบประชาธิปไตย ค่านิยมเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากความพอใจ จากความความรู้สึกของคนในแต่ละสังคม เมื่อเป็นเช่นนี้จะเป็นสิ่งซึ่งถูกยอมรับโดยคนทั้งสังคม บางครั้ง คำว่า ค่านิยมจะใช้ในความหมายของทัศนคติที่มีต่อสิ่งต่าง ๆ เช่น ชอบ ไม่ชอบ หนังสือ เงิน ภาพยนตร์

บรรทัดฐาน เกิดขึ้นเพื่อควบคุมพฤติกรรมของคน มิให้เป็นไปตามแรงกดดันทางชีววิทยา ในทางสังคมวิทยาถือว่า บรรทัดฐานเกิดจากลักษณะของการอยู่ร่วมกันเป็นสังคม มีการประพฤติโต้ตอบซึ่งกันและกัน ชั่ว ๆ ซาก ๆ ในเรื่องต่าง ๆ จนกลายเป็นแบบแผนหรือรูปแบบ บรรทัดฐานมีอยู่เพื่อช่วยรักษาสังคมให้ดำรงอยู่ และรักษาระเบียบของสังคม

ความประพฤติของคนโดยทั่วไปอยู่ภายใต้บังคับของบรรทัดฐานของสังคม แม้ว่าบางทีเราจะไม่รู้สึกรู้ว่าเป็นเช่นนั้น เนื่องจากบรรทัดฐานได้แทรกซึมเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตเรา จนเราไม่รู้สึกรู้ว่ากำลังถูกกฎเกณฑ์บังคับ เราจะปฏิบัติตามโดยอัตโนมัติในขณะเดียวกัน เราก็ใช้บรรทัดฐานพิจารณาพฤติกรรมของคนอื่น

บรรทัดฐานต่าง ๆ ย่อมจะต้องกำหนดด้วยว่า ถ้าไม่ปฏิบัติตามจะมีผลอย่างไรบ้าง เรียกว่า sanction วิธีการ Sanction ก็คือการให้ประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติตามและลงโทษผู้ที่ฝ่าฝืน

ลักษณะและหน้าที่ของวัฒนธรรม

1. วัฒนธรรมเป็นตัวกำหนดรูปแบบของสถาบัน เช่น รูปแบบของครอบครัว ถ้าศึกษาคูสังคมต่าง ๆ จะทำให้เห็นได้ว่า ลักษณะของครอบครัวแต่ละสังคมต่างกันไป ทั้งนี้เนื่องจากวัฒนธรรม เช่น ในสังคมหนึ่งชายจะมีภรรยาได้หลายคน ในอีกสังคมหนึ่งหญิงอาจมีสามีได้หลายคน หรือวัฒนธรรมกำหนดว่าจะจะเป็นแบบสามีภรรยาเดียว ความสัมพันธ์ทางเพศก่อนแต่งงานเป็นสิ่งที่ดีหรือว่าเป็นเรื่องชดต่อศีลธรรม สถาบันเศรษฐกิจกำหนดวิธีการทำมาหากินงานชนิดไหนเป็นของผู้ชายผู้หญิง อาชีพบางอย่างมีเกียรติสูงในสังคมหนึ่งแต่เป็นที่ดูถูกในอีกสังคมหนึ่ง ก็เป็นเพราะวัฒนธรรม

2. วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่กำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ เช่น จะแต่งงานอายุเท่าใด ความแตกต่างระหว่างบุคลิกภาพของเพศหญิงกับเพศชาย

3. วัฒนธรรมเป็นวิธีควบคุมสังคม (Social Control) ได้แก่ การมีประเพณีต่าง ๆ ผู้ที่ฝ่าฝืนก็จะได้รับการตำหนิจากสังคมกลุ่มนั้น สังคมโบราณจะมีข้อห้าม (Taboo) และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นสิ่งที่ควบคุม ต่อมาวิธีการควบคุมก็มีลักษณะเป็นทางการ และแยกเป็นหน้าที่เฉพาะมากขึ้น